

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ЯК ІНФОРМАЦІЙНЕ ДЖЕРЕЛО ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ТРАНСАКЦІЙНИМИ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах сучасного розвитку ринкової економіки трансакційні витрати поступово займають усе більшу частку в складі загального обсягу витрат підприємств. Тому необхідно більше уваги приділяти аналізу цих витрат, обліку та можливостям мінімізації. Економічна ефективність діяльності підприємств залежить від напрямів зниження витрат і збільшення рівня її прибутковості. В умовах посилення конкурентної боротьби питання зниження витрат підприємств набувають особливого значення. Важливу роль у розробці напрямів мінімізації трансакційних витрат суб'єктів господарювання відіграє система бухгалтерського обліку, яка створює якісне інформаційне забезпечення для можливості управління такими витратами. Незважаючи на те, що концепція трансакційних витрат активно розвивається вченими-економістами, її облікові аспекти залишаються практично не дослідженими. Це пояснюється відсутністю єдиного підходу в бухгалтерському обліку до розуміння трансакційних витрати, а також складністю їх ідентифікації та кількісного вимірювання через неявний їх характер.

Класифікація трансакційних витрат має велике значення оскільки це сприяє детальнішому їх відображенню в обліку. Найпоширенішою можна назвати класифікацію трансакційних витрат, яка поділяє їх на п'ять груп, а саме: витрати на пошук інформації, витрати на ведення переговорів, витрати вимірювання, витрати специфікації та захисту прав власності, витрати опортуністичної поведінки. Проте, така класифікація є не повною, і не містить в собі всіх аспектів необхідних для своєчасного відображення в обліку трансакційних витрат.

В цілях ведення бухгалтерського обліку, для надання релевантної інформації для управлінського персоналу, М.М. Шигун пропонує поділ трансакційних витрат на наступні види: 1) По відношенню до середовища виникнення: зовнішні та внутрішні; 2) За частотою виникнення: разові та регулярні; 3) За податковим визнанням: податкові та фінансові; 4) За характером господарських процесів: інформаційні, договірні, торгові, правові.

Для правильної організації обліку трансакційних витрат необхідно знати класифікацію стосовно системи обліку. Таку класифікацію запропоновано Ж. М. Юцак і С. І. Мельник, які виділяють такі два види трансакційних витрат як: контрольовані (ті, що відображаються, або можуть відобразитися в бухгалтерському обліку) та неконтрольовані (ті, що не відображаються в бухгалтерському обліку).

Дослідивши праці науковців щодо класифікації трансакційних витрат встановлено, що для відображення їх в бухгалтерському обліку з метою формування достовірної та повної інформації для управлінського персоналу, необхідно застосовувати таку класифікацію (рис. 1).

Розглянемо детальніше наведену класифікацію:

1. За стадіями договірного процесу: 1) попередній (витрати пошуку інформації (такі витрати складаються із затрат часу і ресурсів, необхідних для ведення пошуку, а також із витрат, пов'язаних з неповнотою і недосконалістю отриманої інформації); витрати ведення переговорів (агентська винагорода, витрати на розробку договорів, витрати на консультаційні послуги, та юридичне обслуговування, представницькі витрати при веденні переговорів, витрати на переговори щодо умов трансакції); витрати вимірювання якості товарів та послуг; витрати укладання контракту; 2) остаточні (витрати моніторингу та запобігання опортунізму (витрати на контроль виконання контракту кожним з контрагентів); витрати специфікації й захисту прав власності; витрати захисту від необґрунтованих претензій з боку 3-х осіб (судові витрати, витрати арбітражу, витрати на відрядження юристів та їх винагороду за регреси, витрати на експертизу)).

2. За видами діяльності: 1) трансакційні витрати звичайної діяльності (витрати на управління ((витрати, пов'язані з плануванням, організацією і координацією, мотивацією, обліком, контролем і аналізом діяльності), витрати договірного процесу ((інформаційні витрати, витрати на ведення переговорів, вимірювання, юридичне оформлення, витрати, що виникають в процесі виконання договірних зобов'язань), витрати фінансової діяльності ((витрати на проценти та інші витрати, пов'язані із запозиченнями), витрати інвестиційної діяльності (втрати від участі в капіталі та інші витрати, що виникають в процесі інвестиційної діяльності підприємства)); 2) трансакційні витрати надзвичайної діяльності.

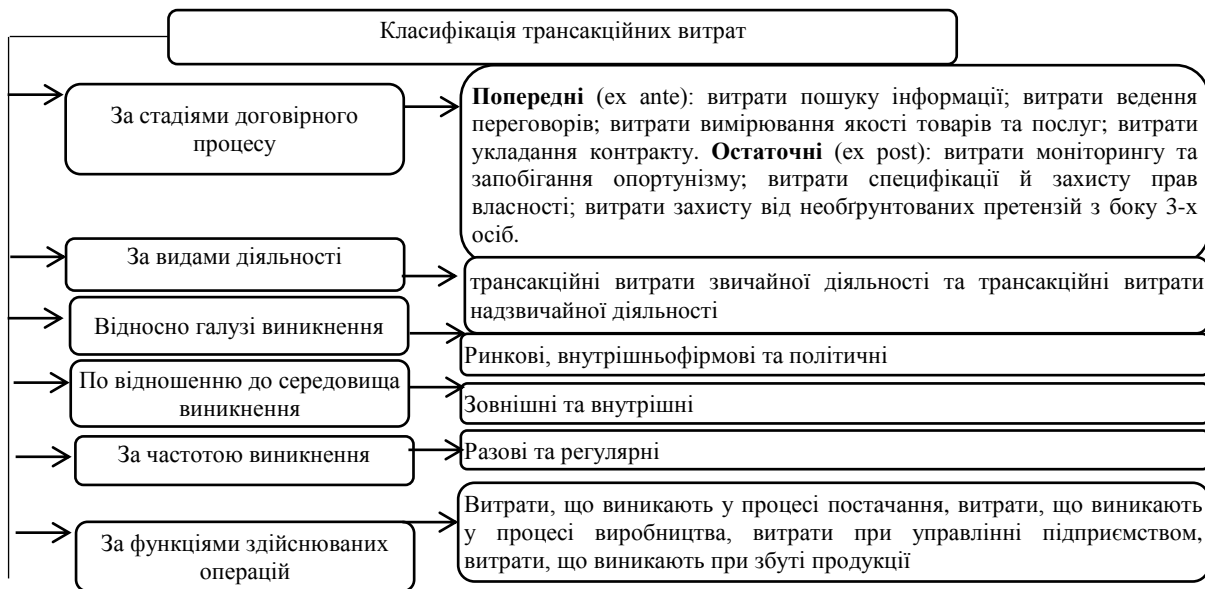

Рис. 1. Підходи до класифікації трансакційних витрат

3. Відносно галузі виникнення: 1) ринкові (пошуку й накопичення інформації (безпосередні витрати, тобто реклама, і зустрічі з потенційними клієнтами), укладання договору, контролю і виконання зобов'язань); 2) внутрішньофірмові (постійні (управління ресурсами, інвестування в інформаційну технологію, охорони ресурсів, лобювання тощо), та змінні (ведення бізнесу, функціонування фірми, ухвалення рішень і нагляду за їх реалізацією, визначення продуктивності робітників, обробки інформації тощо); 3) політичні (витрати створення, підтримки та вимірювання формальної та неформальної політичної організації системи).

4. По відношенню до середовища виникнення: 1) зовнішні (налагодження бізнес-зв'язків, укладання договорів тощо); 2) внутрішні (визначає умови праці, співпраці, обміну інформації, систему заохочення і стимулювання працівників).

5. За частотою виникнення: 1) разові (витрати які не можуть бути спланованими); 2) регулярні (дані трансакційні витрати є очікуваними, тому можуть попередньо включатися до фінансових планів та бюджетів).

6. За функціями здійснюваних операцій: 1) витрати, що виникають у процесі постачання (основна та додаткова заробітна плата з відрахуваннями на соціальні заходи експедиторів та інших працівників, витрати на відрядження та переміщення працівників, зайнятих пошуком інформації про наявність цінностей та укладанням договорів); 2) Витрати, що виникають у процесі виробництва (охоплюють витрати, що згідно вимог нормативних актів включаються у виробничу собівартість продукції, але вони не викликані технологічною необхідністю з виробництва продукції); 3) Витрати при управлінні підприємством (адміністративні) (складаються з вартості послуг банку за розрахунково-касове обслуговування та за інші операції; оплата консультаційних та інформаційних послуг, тощо) ; 4) витрати, що виникають при збуті продукції (витрати на підписання договорів, витрати на рекламу).

Як бачимо, що дослідженню класифікації трансакційних витрат приділялося достатньо уваги, як видно з вищенаведених теоретико-економічних підходів до аналізу трансакційних витрат, в основному трансакційні витрати пов'язані з переговорним процесом на укладання угоди і складаються з витрат на отримання інформації та проведення переговорів. Оскільки трансакційні витрати виникають в операційній, фінансовій та інвестиційній діяльності і збільшують витрати діяльності, то на нашу думку, необхідно класифікувати трансакційні витрати в системі бухгалтерського обліку за віднесенням до витрат діяльності підприємства. Тут можна виділити два типи трансакційних витрат: прямі (ті, що можна прямо віднести до витрат діяльності) та тінюві (ті, витрати, які несе підприємство, але які не відображаються ні в системі бухгалтерського обліку, ні в звітності підприємства, але вони збільшують витрати діяльності